УДК 347.77:347.124 **DOI https://doi.org/10.32782/2522-9656/2026-20-4**

Зінченко Сергій Олександрович,
аспірант Науково-дослідного інституту
інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України
ORCID ID: 0009-0005-3277-5630

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ЗЛОВЖИВАННЯ ПАТЕНТНИМИ ПРАВАМИ

CLASSIFICATION OF TYPES OF ABUSE OF PATENT RIGHTS

Анотація. У статті досліджено класифікацію видів зловживання патентними правами щодо винаходів і корисних моделей. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розмежування правомірного здійснення виключного права та недобросовісного використання патентної охорони всупереч її призначенню. Мета статті полягає в обґрунтуванні класифікаційних критеріїв, які дозволяють упорядкувати різні прояви зловживання та уточнити їх правове значення. Використано формально-юридичний, порівняльно-правовий і класифікаційний методи. Нормативну основу становлять положення Цивільного кодексу України та спеціального законодавства про охорону прав на винаходи і корисні моделі. Наукову основу розширено сучасними українськими та зарубіжними дослідженнями ліцензування, технологічної стандартизації, пропорційності судових заборон і патентних стратегій у фармацевтичній сфері.

Обґрунтовано, що класифікацію зловживань не можна механічно ототожнювати з класифікацією меж здійснення суб’єктивних прав або різновидів охоронних документів. Запропоновано систематизувати недобросовісну поведінку за правовою природою здійснюваного права, об’єктом охорони, сферою виникнення, способом реалізації, спрямованістю негативного впливу, тривалістю та обсягом залучених повноважень. Для відносин стандартизації додатково враховано момент формування передумов зловживання. Розкрито відмінність між патентною засідкою та патентним притриманням. Показано, що ці стратегії характеризують спеціальні ситуації та не охоплюють усього різноманіття патентних зловживань. Критерії, їх обґрунтування та відповідні види зловживань узагальнено в авторській таблиці.

Уточнено співвідношення матеріального патентного права, процесуальних повноважень і засобів захисту. Наголошено на необхідності відмежування зловживання наявним правом від порушення чужого права та недоліків набуття охорони. Особисті немайнові права належать винахіднику, тому їх оцінювання потребує окремого встановлення суб’єкта. Невиробничий характер діяльності патентоволодільця, вимога винагороди, відмова надати ліцензію або звернення до суду самі по собі не доводять недобросовісності. Аналогічно послідовне патентування удосконалень не може автоматично визнаватися зловживанням.

Практичне значення запропонованої системи полягає у впорядкуванні фактичних обставин патентного спору та визначенні належного напряму правової реакції. Класифікація передбачає послідовне встановлення конкретного права, способу його здійснення та обставин недобросовісності. Підкреслено, що економічний вплив поведінки та її юридична кваліфікація потребують окремого обґрунтування. Перспективи подальших досліджень пов’язано з перевіркою запропонованих критеріїв на матеріалі української судової практики, уточненням доказових ознак різних видів зловживань та дослідженням співвідношення цивільно-правових, конкурентних і процесуальних механізмів протидії. Окремим напрямом визначено

вивчення можливостей застосування пропорційності патентного захисту з урахуванням особливостей законодавства України.

Ключові слова: зловживання правом, патентні права, зловживання патентними правами, класифікація, винахід, корисна модель, секретний винахід, секретна корисна модель.

Abstract. The article examines the classification of abuse of patent rights relating to inventions and utility models. The article aims to substantiate classification criteria that organise different manifestations of abuse and clarify their legal significance. The study employs formal legal analysis, comparative legal analysis and legal classification. Its normative basis comprises the Civil Code of Ukraine and the legislation governing the protection of inventions and utility models. Its scholarly foundation incorporates recent Ukrainian and international research on licensing, technological standardisation, proportionality of injunctions and pharmaceutical patent strategies.

The article argues that a classification of abusive conduct cannot be mechanically equated with a classification of the limits on the exercise of rights or the types of protection documents. It proposes classifying conduct by the legal nature of the right exercised, the protected subject matter, the context in which the conduct occurs, its mechanism, the direction of its adverse impact, its duration and the range of powers involved. For standardisation, the timing of the emergence of the conditions enabling abuse is considered separately. The distinction between patent ambush and patent hold-up is explained. The criteria, their rationale and the corresponding types of abuse are presented in a classification table.

The relationship between substantive patent rights, procedural powers and remedies is clarified. The article emphasises the need to distinguish abuse of an existing right from infringement of another person's right and deficiencies in obtaining protection. A patent owner's failure to manufacture products, a demand for remuneration, a refusal to license or the commencement of litigation does not, by itself, establish bad faith. Similarly, successive patents for improvements cannot automatically be treated as abusive.

The practical value of the proposed system lies in organising the facts of patent disputes and identifying an appropriate legal response. Applying the classification requires identifying the specific right, the conduct through which it is exercised and the circumstances indicating bad faith. Further research should test the criteria against Ukrainian case law, refine evidentiary indicators and examine the interaction of civil, competition and procedural mechanisms. The application of proportionality to patent remedies under Ukrainian legislation is identified as an additional research direction.

Key words: abuse of law, patent rights, abuse of patent rights, classification, invention, utility model, secret invention, secret utility model.

Постановка проблеми. Патентна охорона покликана забезпечувати винахідникові та володільцеві майнових прав можливість одержувати винагороду за створення і використання технічного рішення. Водночас виключний характер цих прав надає їх володільцеві інструменти впливу на інших учасників ринку. Право дозволяти використання винаходу або корисної моделі та перешкоджати неправомірному використанню може реалізовуватися як для захисту результатів творчої діяльності, так і всупереч призначенню патентної охорони. Тому для юридичної науки важливо визначити критерії, за якими правомірне здійснення виключного права відмежовується від недобросовісної поведінки.

Загальну нормативну основу такого розмежування становить стаття 13 Цивільного кодексу України, яка встановлює межі здійснення цивільних прав і

забороняє зловживання правом [1, ст. 13]. Спеціальний обов’язок добросовісно користуватися правами, що випливають із державної реєстрації винаходу або корисної моделі, закріплено у статті 29 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [2, ст. 29]. Однак ці приписи не утворюють вичерпного переліку патентних зловживань. Для оцінювання конкретної поведінки недостатньо лише констатувати наявність патенту, ліцензійної вимоги або спору щодо використання технічного рішення.

Практична складність полягає в тому, що зовні подібні дії можуть мати різне правове значення. Відмова надати ліцензію, вимога припинити використання винаходу або звернення до суду самі по собі є проявами виключного права. Їхня недобросовісність потребує окремого обґрунтування. Необґрунтоване блокування технології чи використання загрози заборони для нав’язування невиправданих умов може порушувати інтереси інших суб’єктів. Особливого значення проблема набуває у стандартизації, де посилюється залежність від обраної технології, та у фармацевтичній сфері, де патентні стратегії впливають на доступність лікування. Ці особливості потребують спільної цивілістичної основи оцінювання.

Повністю викорінити феномен зловживання правом надзвичайно складно. Водночас класифікація дозволяє досягти необхідної впорядкованості його проявів. Класифікаційний метод лежить в основі діяльності з формування різних елементів правової системи. Не є винятком і сфера зловживання патентними правами. Зазначене актуалізує дослідження відповідних видів зловживань та обґрунтування критеріїв їх розмежування.

Наукове завдання полягає у впорядкуванні різновидів недобросовісної поведінки за самостійними критеріями. Практичне завдання пов’язане з вибором правової реакції залежно від того, чи спір стосується дійсності охорони, ліцензування або способу захисту. Відтак класифікація має допомагати юридичній кваліфікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження є цивілістичні положення про межі здійснення суб’єктивних прав. М. Стефанчук систематизує такі межі за формою вираження, колом осіб, часом та іншими ознаками [3]. Для патентної проблематики цей підхід має методологічне значення, хоча класифікацію меж не можна механічно переносити на види зловживань. О. Адамова розглядає класифікацію як спосіб упорядкування правових явищ [4]. І. Якубівський досліджує коло об’єктів патентного права та обґрунтовує віднесення до них винаходів і корисних моделей [5]. Окреслені роботи допомагають визначити предмет класифікації та врахувати відмінності між правовими режимами об’єктів промислової власності.

Безпосередньо зловживанню патентними правами присвячена праця Л. Осовітньої, у якій досліджено його поняття, зв’язок із призначенням

патентної охорони та основні прояви недобросовісної поведінки [6]. Однак для класифікаційного аналізу необхідно додатково розрізняти недобросовісне набуття охорони, здійснення вже наявного права і використання засобів його захисту. Н. Козачук запропонувала поділ зловживань правами на патенти, необхідні для функціонування стандартів, на патентну засідку та патентне притримання. Даний поділ враховує момент виникнення передумов зловживання, проте стосується спеціального кола відносин стандартизації [7].

В. Полюхович розглядає зловживання патентними правами у зв'язку із захистом економічної конкуренції та виокремлює ознаки патентного тролінгу [8, с. 106–110]. Цей підхід доповнює цивілістичне розуміння проблеми, оскільки дозволяє оцінювати недобросовісне використання прав і з огляду на його вплив на конкурентні відносини.

У сучасній джерельній базі досить виразно помітно зміщення уваги дослідників на співмірність засобів патентного захисту. Р. Сікорський обґрунтовує потребу в послідовному застосуванні принципу пропорційності до патентних судових заборон і систематизації чинників їх оцінювання [9]. П. Піхт і Дж. Л. Контрерас порівнюють німецькі правила та практику США, розмежовуючи захист від неспівмірної заборони й заперечення, пов'язані з ліцензуванням на умовах FRAND, що передбачає їх справедливість, раціональність та відсутність будь-яких проявів дискримінації. При цьому важливо підкреслити, що різні правові підстави обмеження заборони не слід об'єднувати в один невизначений вид зловживання [10].

Ф. Гофманн і Б. Рауе проаналізували пропорційність заборон у системі Єдиного патентного суду [11]. К. Гайнце критично оцінює застосування цього принципу німецькими судами [12]. П. Камесаска і К. Сідері досліджують можливе зловживання при вимаганні заборони в одній юрисдикції за наявності домовленостей про визначення FRAND в іншій [13]. Б. Дж. Лав, Я. Лефуілі та К. Гелмерс розмежовують опортуністичні дії, що збільшують можливі втрати користувача технології або його судові витрати [14]. Економічна опортуністичність та юридично встановлене зловживання не є тотожними. У цих працях розширено розуміння меж захисту, проте не запропоновано універсальної класифікації патентних зловживань.

Актуальний український напрям представлений працями А. Кодинця, О. Дорошенка та співавторів. Зокрема, розглянуто зловживання патентними правами на лікарські засоби в умовах воєнного стану [15]. Систематизовано тенденції таких зловживань на прикладі США з акцентом на стратегіях «вічнозелених» патентів [16].

Отже, розглянуті праці сформували теоретичні, галузеві та порівняльні передумови дослідження. Невирішеною залишається проблема узгодження критеріїв загальної класифікації: назви стратегій, способів здійснення права

та наслідків поведінки нерідко використовуються без чіткого розмежування. Потребує уточнення і співвідношення матеріальних та процесуальних зловживань. Це зумовлює необхідність побудови багатокритеріальної системи.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування класифікації видів зловживання патентними правами та уточнення критеріїв їх відмежування від правомірного здійснення і захисту цих прав. Для досягнення мети застосовано формально-юридичний метод аналізу законодавства України, порівняльно-правовий метод опрацювання зарубіжних наукових підходів і метод правової класифікації. Дослідження зосереджене на правах щодо винаходів та корисних моделей; зарубіжні висновки використовуються як матеріал для доктринального зіставлення.

Виклад основного матеріалу. Класифікація як одна з методологічних проблем займає особливе місце в сучасній науці. Це складний механізм, природний інструмент пізнання реальної дійсності, своєрідне джерело знань. У процесі класифікації пізнаються об’єктивно існуючі закономірності, де кожен об’єкт посідає визначене місце у системі правових явищ. За допомогою класифікації відбувається теоретичне осмислення різних правових явищ і встановлюється їх відповідність емпіричному матеріалу. Отже, класифікація має важливе теоретичне і практичне значення. Класифікація є не лише засобом пізнання, а й методом упорядкування результатів наукової та практичної діяльності. Методологічне значення класифікації полягає в розподілі об’єкта, що вивчається, за певною ознакою на класи, здійснюваному в різних цілях: кращого огляду сукупності, що вивчається, підбиття певного підсумку наукової діяльності і так далі. У правовій сфері метою класифікаційної діяльності виступає підвищення ефективності правового регулювання шляхом розподілу й групування регульованих суспільних відносин за необхідною ознакою в найбільш доцільні групи [4, с. 21].

Законодавство України не містить загального легального визначення зловживання правом, хоча визначає форми поведінки, які не допускаються під час здійснення цивільних прав. Зокрема, стаття 13 Цивільного кодексу України забороняє дії, вчинені з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах [1, ст. 13]. Стаття 29 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» встановлює вимогу добросовісного користування правами, що випливають із державної реєстрації винаходу або корисної моделі [2, ст. 29]. Таким чином, оцінка здійснення патентних прав має враховувати не тільки формальну наявність охорони, але і допустимі межі поведінки правовласника. Що стосується доктринальних напрацювань, Д. Бакаєв розглядає зловживання правом як засіб досягнення конкретної мети через суб’єктивне юридичне право. До його основних ознак науковець відносить заподіяння шкоди іншим учасникам суспільних відносин у процесі

здійснення права, а також реалізацію конкретного права всупереч його призначенню [17]. У свою чергу, М. Стефанчук вважає, що обґрунтованим є визначення зловживання правом як різновиду формально правомірної вольової та усвідомленої діяльності (дії) суб'єкта з недобросовісної реалізації свого суб'єктивного права не за його призначенням, що заподіює шкоду суспільним інтересам чи інтересам третіх осіб, або створює реальну загрозу її заподіяння [3, с. 34].

У рамках цього дослідження зловживання патентними правами пропонуємо розуміти як недобросовісне здійснення наявного суб'єктивного права щодо винаходу або корисної моделі всупереч його призначенню, спрямоване на заподіяння шкоди іншій особі або пов'язане з іншою формою виходу за допустимі межі здійснення права. Такий підхід спирається на цивілістичне розуміння меж правореалізації [3; 6] і дозволяє зберегти зв'язок між загальною забороною та особливостями патентної охорони. Наявність права є вихідною передумовою: якщо особа взагалі не має відповідного повноваження, питання стосується порушення чужого права чи безпідставності вимоги, а не автоматично зловживання власним патентним правом. Для кваліфікації необхідно встановлювати конкретне повноваження, спосіб його реалізації та обставини недобросовісності. Сам факт економічних втрат конкурента не є достатнім, оскільки певні обмеження становлять правомірний наслідок виключності. Окремо слід розрізняти зловживання матеріальним патентним правом і процесуальними правами. Ці ситуації можуть поєднуватися, проте мають різні підстави юридичного оцінювання.

Зауважимо, що патентне право в об'єктивному значенні – це система правових норм, що регулюють майнові та особисті немайнові відносини, які виникають у зв'язку з визнанням авторства та охороною винаходів і корисних моделей. Ці норми встановлюють правовий режим використання технічних рішень, засади матеріального й морального стимулювання, а також захисту винахідників і власників патенту. Патентне право у суб'єктивному значенні охоплює права конкретного суб'єкта, пов'язані з певним винаходом або корисною моделлю [18, с. 59–65]. Виходячи із цього, зловживання пропонуємо передусім розрізняти за майновою або особистою немайновою природою здійснюваного права.

За критерієм правової природи здійснюваного права слід відокремлювати зловживання майновими патентними правами від недобросовісної поведінки у сфері особистих немайнових прав винахідника. Право авторства не переходить разом із майновими правами [2, ст. 8], тому власник патенту не завжди є носієм особистих прав.

Для немайнової сфери необхідно перевіряти, чи особа здійснює власне право, чи посягає на право іншого винахідника. Привласнення авторства є

порушенням чужого права. Отже, цей критерій потребує встановлення конкретного суб’єкта та змісту його повноважень.

Патентні права є елементом комплексу правовідносин, що виникають у зв’язку зі створенням винаходів і корисних моделей, набуттям їх правової охорони, використанням, переданням прав, припиненням охорони, визнанням прав недійсними та їх захистом. Відповідні технічні рішення створюються для вдосконалення виробництва й підвищення конкурентоспроможності продукції [18]. Як зауважує Л. Осовітня, поняття зловживання правом тісно пов’язане зі здійсненням суб’єктивних цивільних прав, оскільки характеризує вихід за встановлені межі їх реалізації [6, с. 95]. Це дозволяє розглядати зловживання в контексті конкретного етапу патентних відносин. У контексті досліджуваної теми заслуговує на увагу класифікація меж здійснення суб’єктивних цивільних прав М. Стефанчука. Науковець розрізняє їх за формою вираження – визначені законодавством або правочином; за колом осіб – загальні, спеціальні й індивідуальні; за часом – безстрокові та тимчасові. За обсягом прав межі поділяються на універсальні, групові й одиничні, за ступенем визначеності – на абсолютно та відносно визначені, за юридичною значимістю волі особи – на імперативні й диспозитивні [3]. На наш погляд, окремі критерії цього поділу можуть бути використані для аналізу патентних зловживань за умови уточнення їх змісту.

Класифікувати зловживання патентними правами можна також залежно від об’єкта охорони та його правового режиму. Відповідно до спеціального закону розрізняємо зловживання правами щодо винаходу, секретного винаходу, корисної моделі та секретної корисної моделі [2, ст. 1]. При цьому основний поділ здійснюється між винаходами й корисними моделями, а секретність є додатковою характеристикою режиму охорони. Вона може впливати на доступ до інформації та реалізацію прав, проте сама по собі не свідчить про недобросовісність.

Право на реєстрацію винаходу або корисної моделі має винахідник, якщо інше не передбачено законом. Винахідники, які спільно створили технічне рішення, мають однакові права на його реєстрацію, якщо інше не встановлено угодою між ними. Не визнаються винахідниками особи, які не зробили особистого творчого внеску, а надали лише технічну, організаційну або матеріальну допомогу. Винахідникові належить право авторства, яке є невід’ємним особистим правом і охороняється безстроково, а також право на присвоєння свого імені створеному винаходу або корисній моделі [2, ст. 8]. Ці положення визначають коло суб’єктів, чия поведінка підлягає оцінюванню за критерієм правової природи права.

Право на реєстрацію службового винаходу або корисної моделі має роботодавець винахідника, якщо інше не передбачено договором. Винахідник

повідомляє роботодавця про створене рішення та подає опис, що достатньо ясно і повно розкриває його суть. Якщо право на реєстрацію належить роботодавцеві, протягом чотирьох місяців від одержання повідомлення він повинен подати заявку, передати право на реєстрацію іншій особі або прийняти рішення про збереження рішення як конфіденційної інформації. У цей самий строк укладається письмовий договір щодо розміру та умов виплати винагороди. Невиконання відповідних вимог зумовлює перехід права на реєстрацію до винахідника або його правонаступника зі збереженням за роботодавцем переважного права на придбання ліцензії. Строк збереження невикористовуваного службового рішення як конфіденційної інформації не повинен перевищувати чотирьох років [2, ст. 9]. Для класифікації важливо відрізняти недобросовісне здійснення наявного права від невиконання обов'язків роботодавця. Необхідно зазначити, що правова охорона промислових зразків має окреме нормативне регулювання, а відмежування від винаходів і корисних моделей обґрунтоване в сучасній українській доктрині [5]. Тому включення до класифікації потребувало б самостійного аналізу. Таке обмеження предмета дає змогу уникнути змішування патентування технічного рішення з охороною зовнішнього вигляду виробу. Загальна категорія промислової власності об'єднує різні об'єкти, однак не усуває відмінностей між їхніми правовими режимами.

Сфера виникнення зловживання дозволяє виділяти поведінку у відносинах ліцензування та іншого розпорядження правами, технологічної стандартизації і захисту прав. Недобросовісні дії під час подання заявки, якщо право ще не виникло, становлять передумови подальшого зловживання або окреме порушення порядку набуття охорони. У ліцензійних відносинах оцінюються зміст вимог, прийняті зобов'язання та поведінка сторін. Відмова надати ліцензію може отримувати різну оцінку залежно від цих обставин; сама незгода щодо ціни не доводить недобросовісності.

Спираючись на такий критерій як спосіб реалізації, пропонується розрізняти зловживання через інформаційну поведінку, через визначення умов використання технічного рішення та через застосування інструментів захисту. Інформаційний спосіб охоплює, зокрема, недобросовісне приховування істотних відомостей там, де їх розкриття випливає з прийнятих правил або зобов'язань. Ліцензійний спосіб пов'язаний із використанням залежності іншої сторони для нав'язування невиправданих вимог. Захисний спосіб полягає у використанні вимоги припинення чи іншого засобу охорони для досягнення мети, що виходить за належний захист права. Ці групи характеризують механізм поведінки, тому можуть перетинатися в межах однієї стратегії.

Н. Козачук пропонує поділяти зловживання правами на патенти у стандартах за темпоральною ознакою, тобто залежно від часу вчинення дій, які заклали основу для відповідних зловживань. На цій підставі виділяються

патентна засідка та притримання патенту [7, с. 103]. Патентна засідка стосується ситуації, коли під час розроблення та прийняття стандарту учасник організації зі стандартизації приховує відомості про патент, що стосується цього стандарту, а згодом заявляє про порушення своїх прав. Оманлива поведінка може створювати хибне уявлення про доступність технології та впливати на конкуренцію між рішеннями, які претендують на включення до стандарту. Отже, передумови зловживання формуються під час стандартизації, а його наслідки виявляються після впровадження стандарту.

У свою чергу, притримання патенту, або patent hold-up, пов’язане з використанням залежності від уже обраної технології. Учасники ринку вкладають кошти у продукцію, яка відповідає стандарту, після чого володілець патенту використовує високі витрати переходу до альтернативного рішення для посилення ліцензійних вимог. Чим більшими є такі витрати, тим сильнішою може бути його переговорна позиція. Основна відмінність між двома видами полягає в часі формування передумов: для засідки визначальне приховування інформації під час розроблення стандарту, для притримання – використання вже сформованої технологічної залежності [7, с. 103–104]. Термін «притримання» тут позначає переговорну стратегію, а не цивільно-правовий спосіб забезпечення зобов’язання. Кваліфікація потребує встановлення конкретних обов’язків і недобросовісності; витратність заміни технології сама по собі її не доводить.

Л. Осовітня виокремлює вихід патентовласника за межі захисту виключних прав як форму зловживання. Її зміст полягає у використанні інструментів захисту з неналежною метою – одержанням прибутку за рахунок тиску на підприємців-інноваторів, а не належну комерціалізацію об’єкта. Авторка відносить до проявів такої поведінки використання судової заборони для досягнення невиправданої вигоди за неспівмірності наслідків для зацікавлених осіб і правовласника, а також звернення до судового захисту з метою завдати шкоди конкуренту або перешкодити його діяльності за відсутності порушення виключних прав [19, с. 146]. Ці прояви потребують оцінювання разом із фактичними підставами вимоги та законним інтересом позивача.

Критерій характеру використання засобів захисту лежить в основі виділення таких видів зловживання патентними правами як недобросовісний позасудовий тиск та недобросовісне ініціювання (підтримка) вимог судового захисту лежить критерій характеру використання засобів захисту. Оцінювання охоплює підставу претензії, її відповідність обсягу охорони та інтерес правовласника. Дослідження пропорційності обґрунтовують необхідність аналізу наслідків заборон, особливо щодо складних продуктів [9]. Неспівмірність конкретного засобу захисту не означає автоматично недобросовісності всіх вимог.

У європейській дискусії розмежовуються загальна перевірка пропорційності та оцінювання зобов’язань FRAND [10]. У працях про Єдиний патентний

суд і німецьку практику цей напрям отримав подальший розвиток [11; 12]. У транскордонних спорах також аналізується співвідношення вимоги заборони та прийнятої процедури визначення ліцензійних умов [13]. Для класифікації це означає необхідність окремо позначати фактичний механізм поведінки та правову підставу її оцінювання. Зарубіжні правила не переносяться автоматично в українське правозастосування.

До різновидів недобросовісної поведінки українські дослідники відносять і патентний тролінг. Він може виявлятися у використанні недоліків механізму набуття охорони для подальшого усунення конкурентів з ринку, пред'явлення вимог компенсації або нав'язування ліцензійних договорів [6]. В. Полюхович визначає його ознаки через набуття майнових прав унаслідок реєстрації або правочину, їх недобросовісне використання та спрямованість на досягнення неправомірних конкурентних переваг без господарського використання відповідного об'єкта [8, с. 107]. Наведена характеристика відображає конкурентний аспект явища, однак для кваліфікації вирішальною є саме недобросовісність конкретної поведінки. Патентний тролінг доцільно розуміти як стратегію недобросовісного використання патентної охорони для одержання невиправданих переваг. Відсутність власного виробництва не доводить зловживання: наукові установи та винахідники можуть правомірно комерціалізувати рішення через ліцензування. Оцінювання потребує дослідження конкретних вимог і способів тиску, а не лише бізнес-моделі суб'єкта.

Критерій спрямованості негативного впливу дозволяє розрізняти зловживання щодо користувача технології, конкурента та ширшого кола учасників ринку. Вплив на судові витрати й можливі втрати від заборони розмежовується в емпіричній праці Б. Дж. Лава та колег [14]. У фармацевтичних відносинах окремої уваги потребують стратегії послідовного патентування модифікацій відомих рішень [15; 16]. Одержання патенту на удосконалення саме по собі не є зловживанням: відповідність умовам охорони та добросовісність здійснення права оцінюються окремо.

Необхідно обов'язково враховувати фактичну тривалість поведінки. Це основа для виділення такого критерію як тривалість поведінки. Поділ на безстрокові та тимчасові, придатний для характеристики меж права, у цій сфері потребує уточнення. Доцільно розрізняти одноразові, повторювані та триваючі зловживання. Одноразове пов'язане з окремою дією, повторюване – з кількома епізодами, триваюче – недобросовісна поведінка проявлялась впродовж певного періоду. Така ознака характеризує правореалізацію, а не строк існування права.

За обсягом суб'єктивних прав, залучених до зловживання, можна розрізняти використання окремого повноваження та поєднання кількох повноважень. Цей поділ конкретизує розмежування часткового й повного зловживання:

необхідно визначити, які саме можливості використовуються недобросовісно. Зловживання може стосуватися права дозволяти використання, забороняти його або розпоряджатися правами. Разом з цим поділ за формою вираження на права, визначені законодавством, і права, визначені патентом, не утворює самостійного критерію: зміст права встановлюється законом, а патент підтверджує охорону. Для класифікації більш доцільно враховувати спосіб реалізації відповідного повноваження.

Таблиця 1

Критерії класифікації та види зловживання патентними правами

Критерій	Види зловживання
Правова природа права	Зловживання майновими правами; особистими немайновими правами за наявності власного права.
Об’єкт і режим охорони	Зловживання правами щодо винаходу; секретного винаходу; корисної моделі; секретної корисної моделі.
Сфера здійснення права	Зловживання під час ліцензування та розпорядження правами; стандартизації; захисту прав.
Спосіб реалізації	Інформаційні зловживання; зловживання умовами ліцензування; інструментами захисту.
Момент формування передумов	Патентна засідка; патентне притримання.
Форма застосування захисту	Недобросовісний позасудовий тиск; зловживання через вимоги судового захисту.
Спрямованість впливу	Зловживання щодо користувача технології; конкурента; ширшого кола учасників ринку.
Тривалість поведінки	Одноразові; повторювані; триваючі зловживання.
Обсяг повноважень	Зловживання окремим повноваженням; поєднанням кількох повноважень.

Джерело: узагальнено автором на основі законодавства та проаналізованої джерельної бази

Віднесення поведінки до будь-якого виду передбачає встановлення її недобросовісності. Патентний тролінг може поєднувати кілька наведених ознак. Дії до виникнення патентного права оцінюються як передумови зловживання або окремі порушення порядку набуття охорони. Критерії таблиці характеризують різні аспекти поведінки й можуть поєднуватися в межах одного випадку зловживання. Практичне застосування класифікації передбачає встановлення суб’єкта, об’єкта, конкретного права та способу його здійснення. Далі оцінюються обставини недобросовісності й обирається правова реакція: оспорювання неналежно набутої охорони або застосування наслідків зловживання чинним правом [1, ст. 13, 16].

Висновки. Класифікація видів зловживання патентними правами є розподілом недобросовісної поведінки за ознаками здійснюваного права та механізму його використання всупереч призначенню. Класифікувати зловживання можна за правовою природою права, об'єктом і режимом охорони, сферою виникнення, способом реалізації, спрямованістю впливу, тривалістю та обсягом залучених повноважень. Для стандартизації важливий також момент формування передумов, а для захисту – судова чи позасудова форма. Кожний критерій характеризує окремий аспект, тому їх поєднання забезпечує досить повний опис поведінки.

Патентна засідка і патентне притримання характеризують спеціальні стратегії у стандартизації, а патентний тролінг – узагальнену стратегію недобросовісного використання охорони. Невиробничий характер діяльності, вимога винагороди, відмова у ліцензії або подання позову самі по собі не доводять зловживання. Послідовне патентування удосконалень також потребує окремої перевірки патентоздатності й добросовісності здійснення прав. Зловживання наявним правом необхідно відокремлювати від порушення чужого права, недоліків набуття охорони та процесуальної недобросовісності. Особисті права винахідника не переходять разом із майновими правами, а відносини щодо службових рішень потребують розмежування здійснення прав і виконання обов'язків роботодавця. Ці відмінності визначають належний спосіб правової реакції.

Практичне застосування системи передбачає встановлення конкретного права, способу його реалізації та обставин недобросовісності. Перспективи подальших досліджень пов'язані з перевіркою критеріїв на матеріалі української судової практики, уточненням доказових ознак зловживань і співвідношення цивільно-правових, конкурентних та процесуальних механізмів протидії. Окремої уваги потребує застосування пропорційності патентного захисту відповідно до законодавства України.

Перелік використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 06.10.2026).

2. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 № 3687-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12 (дата звернення: 06.10.2026).

3. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав : монографія. Київ : Алерта : КНТ : Центр учбової літератури, 2008. 184 с.

4. Адамова О. С. Поняття правової класифікації. *Часопис цивілістики.* 2015. Вип. 18. С. 19–24. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/764eaee8-61a3-4ee3-ab41-b09b9b582c31 (дата звернення: 06.10.2026).

5. Якубівський І. Є. Об'єкти патентного права. *Правова держава.* 2021. № 43. С. 112–121. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.43.240988.

6. Осовітня Л. В. Зловживання патентними правами: сутність та поняття. *Приватне та публічне право.* 2019. № 4. С. 95–100. DOI: https://doi.org/10.32845/2663-5666.2019.4.19.

7. Козачук Н. О. Поняття, види та форми зловживань правами на патенти, необхідні для функціонування недержавних стандартів. *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* 2015. Вип. 124. Ч. ІІ. С. 100–108. URL: https://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/download/2630/2336/9551 (дата звернення: 06.10.2026).

8. Полюхович В. І. Окремі питання захисту економічної конкуренції в сфері інтелектуальної власності. *П’яті наукові читання пам’яті академіка В. К. Мамутова* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 черв. 2024 р.) / за заг. ред. В. А. Устименка. Київ ; Чернігів, 2024. С. 106–110.

9. Sikorski R. Towards a More Orderly Application of Proportionality to Patent Injunctions in the European Union. *IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law*. 2022. Vol. 53. P. 31–61. DOI: https://doi.org/10.1007/s40319-021-01139-6.

10. Picht P. G., Contreras J. L. Proportionality Defenses in FRAND Cases: a Comparative Assessment of the Revised German Patent Injunction Rules and U.S. Case Law. *GRUR International*. 2023. Vol. 72. No. 5. P. 435–450. DOI: https://doi.org/10.1093/grurint/ikad024.

11. Hofmann F., Raue B. Injunctions and damages for patent infringement under the UPCA in light of the principle of proportionality—Part I: injunctions. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*. 2024. Vol. 19. No. 7. P. 577–589. DOI: https://doi.org/10.1093/jiplp/jpae035.

12. Heinze C. The EU principle of proportionality as a limit to injunctions in patent law – an analysis of German court practice after the Second Act to Simplify and Modernize Patent Law of 2021. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*. 2025. Vol. 20. No. 12. P. 775–782. DOI: https://doi.org/10.1093/jiplp/jpaf058.

13. Camesasca P. D., Sideri K. E. Abusive Conduct of SEP Holders in Pursuing Injunctions Despite FRAND Submission Agreements Across Jurisdictions: The EU Angle. *GRUR International*. 2025. Vol. 74. No. 7. P. 607–617. DOI: https://doi.org/10.1093/grurint/ikaf065.

14. Love B. J., Lefouili Y., Helmers C. Do Standard-Essential Patent Owners Behave Opportunistically? Evidence From U.S. District Court Dockets. *American Law and Economics Review*. 2023. Vol. 25. No. 1. P. 300–337. DOI: https://doi.org/10.1093/aler/ahad010.

15. Кодинець А. О., Дорошенко О. Ф., Волинець І. П., Дорожко Г. К., Петренко В. О., Білецький В. В. Зловживання патентними правами на лікарські засоби в умовах воєнного стану. *Медичні перспективи.* 2024. Т. 29. № 4. С. 237–246. DOI: https://doi.org/10.26641/2307-0404.2024.4.319395.

16. Кодинець А. О., Дорошенко О. Ф., Волинець І. П., Дорожко Г. К., Петренко В. О., Федорова Н. В. Тенденції зловживання патентними правами на лікарські засоби на прикладі США (огляд літератури). *Медичні перспективи.* 2026. Т. 31. № 1. С. 237–246. DOI: https://doi.org/10.26641/2307-0404.2026.1.356982.

17. Бакаєв Д. С. Природа зловживання правом у правовій доктрині України. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України.* Серія: Право. 2013. Вип. 182, ч. 1. С. 34–42.

18. Еннан Р. Є. Патентне право: поняття, зміст та загальні засади. *Правова держава.* 2013. № 16. С. 59–65.

19. Осовітня Л. В. Вихід патентовласником за межі захисту його виключних прав як форма зловживання правами на патент. *Дослідження інновацій та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 25–26 листоп. 2021 р.). Рівне : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Ч. 1. С. 143–147.

References:

1. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 № 435-IV. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15

2. Pro okhoronu prav na vynakhody i korysni modeli : Zakon Ukrainy vid 15.12.1993 № 3687-XII. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12

3. Stefanchuk, M. O. (2008). Mezhi zdiisnennia subiektyvnykh tsyvilnykh prav : monohrafiia [Limits on the Exercise of Subjective Civil Rights: A Monograph]. Kyiv : Alerta : KNT : Tsentr uchbovoi literatury, 184 s.

4. Adamova, O. S. (2015). Poniattia pravovoi klasyfikatsii [The Concept of Legal Classification]. *Chasopys tsyvilistyky.* Vyp. 18. S. 19–24. Retrieved from: https://dspace.onua.edu.ua/items/764eaee8-61a3-4ee3-ab41-b09b9b582c31

5. Yakubivskyi, I. Ye. (2021). Obiekty patentnoho prava [Objects of Patent Law]. *Pravova derzhava*. № 43. S. 112–121. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.43.240988.

6. Osovitnia, L. V. (2019). Zlovzhyvannia patentnymy pravamy: sutnist ta poniattia [Abuse of Patent Rights: Essence and Concept]. *Pryvatne ta publichne pravo*. № 4. S. 95–100. DOI: https://doi.org/10.32845/2663-5666.2019.4.19.

7. Kozachuk, N. O. (2015). Poniattia, vydy ta formy zlovzhyvan pravamy na patenty, neobkhidni dlia funktsionuvannia nederzhavnykh standartiv [Concepts, Types, and Forms of Abuse of Rights to Patents Necessary for the Functioning of Non-State Standards]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. Vyp. 124. Ch. II. S. 100–108. Retrieved from: https://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/download/2630/2336/9551

8. Poliukhovych, V. I. (2024). Okremi pytannia zakhystu ekonomichnoi konkurentsii v sferi intelektualnoi vlasnosti [Selected Issues Regarding the Protection of Economic Competition in the Sphere of Intellectual Property]. Piati naukovi chytannia pamiati akademika V. K. Mamutova : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 28 cherv. 2024 r.) / za zah. red. V. A. Ustymenka. Kyiv ; Chernihiv, S. 106–110.

9. Sikorski, R. (2022). Towards a More Orderly Application of Proportionality to Patent Injunctions in the European Union. I*IC – International Review of Intellectual Property and Competition Law*. Vol. 53. P. 31–61. DOI: https://doi.org/10.1007/s40319-021-01139-6.

10. Picht, P. G., Contreras, J. L. (2023). Proportionality Defenses in FRAND Cases: a Comparative Assessment of the Revised German Patent Injunction Rules and U.S. Case Law. *GRUR International.* Vol. 72. No. 5. P. 435–450. DOI: https://doi.org/10.1093/grurint/ikad024.

11. Hofmann, F., Raue, B. (2024). Injunctions and damages for patent infringement under the UPCA in light of the principle of proportionality—Part I: injunctions. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*. Vol. 19. No. 7. P. 577–589. DOI: https://doi.org/10.1093/jiplp/jpae035.

12. Heinze, C. (2025). The EU principle of proportionality as a limit to injunctions in patent law – an analysis of German court practice after the Second Act to Simplify and Modernize Patent Law of 2021. *Journal of Intellectual Property Law & Practice.* Vol. 20. No. 12. P. 775–782. DOI: https://doi.org/10.1093/jiplp/jpaf058.

13. Camesasca, P. D., Sideri, K. E. (2025). Abusive Conduct of SEP Holders in Pursuing Injunctions Despite FRAND Submission Agreements Across Jurisdictions: The EU Angle. *GRUR International.* Vol. 74. No. 7. P. 607–617. DOI: https://doi.org/10.1093/grurint/ikaf065.

14. Love, B. J., Lefouili, Y., Helmers, C. (2023). Do Standard-Essential Patent Owners Behave Opportunistically? Evidence From U.S. District Court Dockets. *American Law and Economics Review*. Vol. 25. No. 1. P. 300–337. DOI: https://doi.org/10.1093/aler/ahad010.

15. Kodynets, A. O., Doroshenko, O. F., Volynets, I. P., Dorozhko, H. K., Petrenko, V. O., Biletskyi, V. V. (2024). Zlovzhyvannia patentnymy pravamy na likarski zasoby v umovakh voiennoho stanu [Abuse of Patent Rights for Medicinal Products Under Martial Law]. *Medychni perspektyvy*. T. 29. № 4. S. 237–246. DOI: https://doi.org/10.26641/2307-0404.2024.4.319395.

16. Kodynets, A. O., Doroshenko, O. F., Volynets, I. P., Dorozhko, H. K., Petrenko, V. O., Fedorova, N. V. (2026). Tendentsii zlovzhyvannia patentnymy pravamy na likarski zasoby na prykladi SShA (ohliad literatury) [Trends in the Abuse of Patent Rights for Medicinal Products: The Case of the USA (Literature Review)]. *Medychni perspektyvy.* T. 31. № 1. S. 237–246. DOI: https://doi.org/10.26641/2307-0404.2026.1.356982.

17. Bakaiev, D. S. (2013). Pryroda zlovzhyvannia pravom u pravovii doktryni Ukrainy [The Nature of Abuse of Rights in Ukrainian Legal Doctrine]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*. Seriia: Pravo. Vyp. 182, ch. 1. S. 34–42.

18. Ennan, R. Ye. (2013). Patentne pravo: poniattia, zmist ta zahalni zasady [Patent Law: Concept, Content, and General Principles]. *Pravova derzhava*. № 16. S. 59–65.

19. Osovitnia, L. V. (2021). Vykhid patentovlasnykom za mezhi zakhystu yoho vykliuchnykh prav yak forma zlovzhyvannia pravamy na patent [Exceeding the Scope of Protection of Exclusive Rights by a Patent Holder as a Form of Abuse of Patent Rights]. Doslidzhennia innovatsii ta perspektyvy rozvytku nauky i tekhniky u KhKhI stolitti : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Rivne, 25–26 lystop. 2021 r.). Rivne : Vydavnychyi dim «Helvetyka», Ch. 1. S. 143–147.

Дата першого надходження статті до видання: 10.10.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)